

Abdulla ULUG'OV

ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI**

Abdulla Ulug'ov

ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI

*Universitetlar va pedagogika institutlari filologiya,
jurnalistika fakulteti talabalari uchun darslik*

**G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent – 2018**

Mas'ul muharrir

Baxtiyor Nazarov, akademik,
filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

Filologiya fanlari doktori, professor Umarali Normatov
Filologiya fanlari doktori, professor Hamidulla Boltaboyev

Ulug'ov, Abdulla

Adabiyotshunoslik nazariyasi. / Universitetlar va pedagogika institutlari filologiya, jurnalistika fakulteti talabalari uchun darslik. A.Ulug'ov. – T. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 308 b.

Adabiyotshunoslikka doir mavjud darslik, qo'llanma, lug'atlarga tayanib tayyorlangan mazkur darslikda so'z san'atining o'ziga xos xususiyatlari, badiiy asar va uning tarkibiy qismlari, adabiy turlar va janrlar, badiiy asar tili, ijodiy uslublar va ijodkor uslubi, adabiy jarayon to'g'risida mulohaza yuritilgan.

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlari bakalavriat va magistratura bosqichi talabalariga mo'ljallangan.

В данном учебнике, подготовленном на основе других существующих учебников, пособий, словарей по литературоведению, приводятся сведения об особенностях словесного искусства, составных частях художественного произведения, литературных видах и жанрах, языке художественного произведения, творческих методах и авторском стиле, литературных процессах и пр.

Учебник предназначен для студентов бакалавриата и магистратуры высших учебных заведений.

In this textbook, prepared on the basis of other existing textbooks, manuals, dictionaries on literary criticism, information is given on the features of verbal art, the constituent parts of the work of art, literary views and genres, the language of the work of art, creative methods and author's style, literary processes.

The textbook is intended for bachelor and master students of higher educational institutions.

© G'afur G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy
uyi, 2018

KIRISH

Har bir odam yoshi, kasb-koridan qat'i nazar, olamni bilishni istaydi va undagi bu intilish so'nggi nafasigacha davom etadi. Adabiyot va san'at esa kishilarning olamni idrok etishi, hayot hodisalarini anglashiga yaqindan ko'maklashadi. Bu jihatdan hech bir fan san'at va adabiyot bilan raqobat qilolmaydi. Barcha fanlar birlashganida ham odamlarga hayot murakkabliklari, inson dunyosi jumboqlari to'g'risida adabiyotchalik tasavvur berolmaydi. Shu bois O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov jamiyat taraqqiyotida adabiyot alohida o'rin tutishini qayd etib, "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor" ekanligi, uning vositasida yuksak ma'naviyatga erishish mumkinligi, yuksak ma'naviyat esa hamisha yengilmas kuch bo'lib qolishini ta'kidlagan edi. Adabiyotshunoslik yurtboshimiz "Insonni, uning ma'naviy olamini kashf etadigan qudratli vosita" deb ta'riflagan so'z san'atining o'ziga xos xususiyatlari, uning qonuniyatlarini ma'lum etish orqali kishilarning odam va olam to'g'risidagi tasavvurini boyitib, ularning ma'naviyati, ruhiyatini o'stiradi. Jamiyat esa hamisha odamlarning ong-tafakkuri, didi, dunyoqarashiga bevosita bog'liq holda taraqqiy etadi. Adabiyot va san'at ham xuddi siyosat, iqtisod, fan-texnika singari jamiyat hayotiga hamisha ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham Bayronning zamondoshi Persi Bishi Shelli (1792–1822): "Dante, Petrarka, Bokkachcho, Choser, Shekspir, Kalderon, lordlar – Bekon va Miltonlar bo'lmaganida, Rafael va Mikelanjelo yashamaganida, agar yunon adabiyotini o'rganish yo'lga qo'yilmaganida, agar antik adabiyot o'zining e'tiqodlari bilan nom-nishonsiz yo'qolganida dunyoning ma'naviy-axloqiy manzarasini tasavvur qilishning imkoni bo'lmasdi. Ushbu rag'batlarsiz insoniyat tafakkuri na aniq fanlarni yaratishga, na ijod

borasida ... bu kabi darajaga erisholmasdi”, deydi (Persi Bishi Shelli. G‘arb shamoli. – T.: “O‘zbekiston”, 2014. – 142-bet.)

O‘tgan davrda o‘zbek adabiyotshunosligida ham so‘z san‘ati muammolariga bag‘ishlangan ko‘plab tadqiqotlar yaratildi. Xususan, Fitratning “Adabiyot qoidolari”, “Aruz haqida”, Izzat Sultonning “Adabiyot nazariyasi” kitoblari bir necha avlodning adabiyot to‘g‘risidagi tasavvurlarini oydinlashtirdi. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti xodimlari tomonidan tayyorlangan ikki jildlik “Adabiyot nazariyasi” hamda uch jildlik “Adabiy tur va janrlar” tadqiqotlarida so‘z san‘ati haqidagi qadimdan to hozirgacha bo‘lgan qarashlar umumlashtirildi.

N.Shukurov, N.Hotamov, Sh.Xolmatov, M.Mahmudovning “Adabiyotshunoslikka kirish”, T.Boboyev, H.Umurov hamda E.Xudoyberdiyevning shu yo‘nalishdagi kitoblari oliy o‘quv yurtlari filolog, jurnalist talabalariga darslik, o‘quv qo‘llanmasi sifatida o‘qitildi. N.Mallayev, V.Abdullayev, G‘.Karimovning o‘zbek mumtoz adabiyoti, N.Karimov, S.Mamajonov, B.Nazarov, U.Normatov, O.Sharafiddinovning XX asr o‘zbek adabiyoti darsliklarida adabiyot tarixi yoritilishi barobarida, so‘z san‘ati ijtimoiy voqelik bilan bog‘liq tarzda o‘zgarib borishiga alohida e‘tibor qaratilib, og‘zaki va yozma adabiyotning paydo bo‘lishi, ularning o‘ziga xos xususiyatlari, adabiy ta’sir, adabiy an‘ana, yangi adabiy janrlarning shakllanishi, asarlarning til xususiyatlari, ijodkorlarning badiiy mahorati, o‘ziga xos uslubi, ularning badiiy tasvir vositalaridan foydalanishi kabi adabiyotshunoslik nazariyasi masalalari haqida mulohaza bildirilgan. B.Valixojayevning “O‘zbek adabiyotshunosligi tarixi”, B.Nazarov, A.Rasulov, Sh.Ahmedova, Q.Qahramonovning “O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi”, Q.Yo‘ldoshev, M.Ismoilovanning “Badiiy tahlil asoslari” darsliklarida ham adabiyotshunoslik nazariyasiga doir ilmiy-nazariy masalalar diqqat markaziga qo‘yilgan.

H.Boltaboyevning “Sharq mumtoz poetikasi: manba va talqinlar” qo‘llanmasi, D.Quronovning “Adabiyotshunoslikka kirish”, Z.Mamajonov, M.Sheraliyeva bilan hamkorlikda tayyorlangan “Adabiyotshunoslik lug‘ati”da adabiyotshunoslikning eng muhim